

УДК 338.71
JEL G21, M2
DOI 10.33244/2617-5940.1.2021.113-125

Житар М.О., Ясентюк А.С.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У статті розглянуто стан банківської системи України на сучасному етапі в умовах всесвітньої пандемії COVID-19 та впровадження карантинного режиму. Проаналізовано динаміку змін кількості діючих банків в Україні за останні десять років, та визначено їх частку з іноземним капіталом. Проведено аналіз показників рентабельності активів та капіталу банківської системи України в цілому. Представлено ТОП-10 банківських установ, що сформовані за показниками стійкості, ліквідності та стресостійкості банківських установ за IV квартал 2021 року. Розглянуто зміну облікової ставки НБУ та динаміку обсягів валового внутрішнього продукту. Доведено, що запровадження карантину сприяло пришвидшенню епохи цифровізації, адже громадяни України все більше почали активно та ефективно використовувати інтернет-технології для задоволення власних потреб і вирішенню усіх питань через онлайн технології.

Ключові слова: фінанси, банківська система, пандемія COVID-19, послуга, стратегія, ринок.

Житарь М.О., Ясентюк А.С.

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19

В статье рассмотрено состояние банковской системы Украины на современном этапе в условиях пандемии и карантинного режима. Проанализирована динамика изменений количества действующих банков в Украине за последние десять лет, и определены их долю с иностранным капиталом. Проведен анализ показателей рентабельности активов и капитала

банковской системы Украины в целом. Представлены ТОП-10 банковских учреждений, сформированных по показателям устойчивости, ликвидности и стрессоустойчивости банковских учреждений за IV квартал 2021 года. Также проанализированы изменения учетной ставки НБУ и динамику объемов валового внутреннего продукта. Подчеркнуто, что введение карантина способствовало ускорению эпохи цифровизации, ведь граждане Украины все больше стали активно и эффективно использовать интернет-технологии для удовлетворения собственных потребностей и решению всех вопросов через онлайн технологии. Также были рассмотрены и исследованы динамику учетной ставки Национального банка Украины.

Ключевые слова: финансы, банковская система, пандемия COVID-19, услуга, стратегия, рынок.

Zhytar M., Yasentiuk A.

FEATURES OF FUNCTIONING OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

The article considers the state of the banking system of Ukraine at the present stage in the global pandemic COVID-19 and the introduction of a quarantine regime. The dynamics of changes in the number of operating banks in Ukraine over the last ten years is analyzed, and their share with foreign capital is determined. The analysis of indicators of return on assets and capital of the banking system of Ukraine as a whole is carried out. The TOP-10 banking institutions formed by indicators of stability, liquidity and stress resistance of banking institutions for the IV quarter of 2021 are presented. The change in the discount rate of the NBU and the dynamics of gross domestic product are considered. It has been proven that the introduction of quarantine has accelerated the digital age, as citizens of Ukraine have increasingly begun to actively and effectively use Internet technology to meet their own needs and address all issues through online technology. The dynamics of the discount rate of the National Bank of Ukraine was also considered and studied. It is noted that out of seventy-four

operating banks in Ukraine, only less than half digitalized their banking services online before the pandemic began. Under the influence of quarantine restrictions, such banking institutions as Credit Agricole, Alfabank Ukraine, Kredobank, Pravex Bank, Pivdenny Bank, UKRGASBANK and others have launched their internet banking services (or carried out a complete rebranding of applications). However, there were not only negative consequences, it contributed to the introduction and development of new financial technologies and programs, the transition to digitalization, and even greater deepening in the era of digitalization.

Keywords: finance, banking system, pandemic COVID-19, Service, Strategy, Market.

Постановка проблеми. Банківська система виступає невід'ємною частиною економічної та фінансової системи будь-якої країни світу, але в умовах сьогодення вона опинилася під впливом не лише світової кризи і глобалізаційних процесів, а й пандемії COVID-19, яка супроводжується швидким поширенням, та запровадженням карантинного режиму по всьому світу. Всесвітня пандемія завдала сильного удару по всіх сферах економіки, не оминувши і банківський сектор, у зв'язку з чим дослідження питання впливу на діяльність банківських установ України є надзвичайно актуальним, адже від них залежить економіка України в цілому та її національна безпека.

З огляду на поточні тенденції поширення коронавірусу, фіксацію в багатьох країнах другої та третьої хвилі захворювань серед населення, сьогодні доцільним є розробка і впровадження принципово нових підходів до антикризового управління в банківській сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досить вагоме значення у вирішенні питань, які стосуються діяльності банківської діяльності під час пандемії висвітлили у своїх працях як зарубіжні так і вітчизняні вчені-економісти серед яких можна виділити Г. Азаренкову, М. Барклі, О. Боднар, С. Брігхема, Р. Брейлі, Т. Бору, О. Васюренко, Н. Волкову, Р.Голдмена, А. Гриценко, Д. Долбнєва, Д. Заха, Р. Кірхнер, З. Коржеб, В. Кравчука, І. Лук'яненко,

В. Мельника, В. Мовчан, Н. Моштеану, Г. Полушкіна, С. Кулицького, А. Полторака, Б. Самородова та інші. Проте наявність дискусійних питань стосовно впливу всесвітньої пандемії COVID-19 на ринок банківських послуг України є недостатньо дослідженими.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування банківської система України в умовах пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Сучасна банківська сфера є однією з головних структурних елементів будь-якої національної системи. Банки, виконуючи роль фінансових посередників, обслуговують сферу грошових відносин, і від їх фінансової стабільності і ліквідності залежить макроекономічна рівновага фінансово-економічної сфери держави загалом. На сьогодні однією з головних глобальних проблем в світі є пандемія коронавірусу COVID-19, яка почалася в 2019 році. Через поширення пандемії в Україні з 12 березня 2020 року було впроваджено карантин на всій території держави, який діє і досі. В цей період банківська діяльність зазнала організаційних змін щодо умов обслуговування клієнтів, що дозволило зменшити можливі ризики та мінімізувати фінансові втрати від кризи, викликаною пандемією, тобто адаптуватися до відповідних умов. Банківські установи адекватно реагували на карантинні обмеження щодо їх діяльності та робили все можливе для їх дотримання [1].

Мільйони споживачів в даний час знаходяться на карантині або в медичних установах. В результаті вони можуть втратити здатність платити за кредит, особливо за іпотеку. Особливо малі і середні підприємства, стикаються з різким колапсом своїх доходів, а отже, труднощами з погашенням своїх зобов'язань по банківським кредитам. Цілі галузі постраждали від карантинних заходів. Наприклад, виробництво і роздрібна торгівля, відчують колосальний спад вже зараз, і можуть сподіватися на зростання активності споживачів тільки тоді, як все повернеться в норму [3, с. 31].

Для характеристики стану ринку банківських послуг доцільним є дослідити динаміку діючих банків в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка кількості діючих банків в Україні

Джерело: розроблено авторами на основі даних [2].

Отже, кількість діючих банківських установ в Україні з кожним роком має тенденцію до скорочення. Станом на 1 січня 2021 р. кількість діючих банківських установ зменшилась у порівнянні аналогічним періодом 2011 р. на 102 або 57,95%. Також варто зазначити, що частка банків з іноземним капіталом у загальній кількості, починаючи з 2015 р., зменшується. Станом на 01.01.2021 р. кількість діючих в Україні банківських установ становить – 74.

Враховуючи нестабільні фактори, які відбуваються на світовому ринку, потрібно ефективно та професійно здійснювати свою діяльність, щоб високу конкурентні позиції необхідно швидко пристосовуватися до наявних умов та акумулювати всі зусилля на підтримку власної платоспроможності та стійкості на ринку. Портал «Мінфін» оприлюднив рейтинг стійкості банків за підсумками IVкварталу 2020 р., який враховує в собі бали за показники: стресостійкість, лояльність вкладників, оцінка аналітиків та місце в рейтингу

за депозитами фізичних осіб. У даний рейтинг увійшли банківські установи з портфелями роздрібних депозитів від 1 млрд грн – 31 банк. (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-10 банківських установ за рейтингом стійкості банків на кінець IV кварталу 2020 р. [2]

Номер банку в рейтингу	Назва банку	Загальний рейтинг	Стресостійкість	Лояльність вкладників	Оцінка аналітиків
1.	Райффайзен Банк Аваль	4,66	4,4	4,8	4,91
2.	Креді Агріколь Банк	4,31	3,9	4,6	4,73
3.	ОТП Банк	4,27	4,1	4,4	4,38
4.	Укрсиббанк	4,16	3,9	4,2	4,73
5.	Кредобанк	3,96	3,6	4,3	4,11
6.	Приватбанк	9,91	3,4	4,3	4,47
7.	Прокредит Банк	3,85	3,6	3,7	4,64
8.	Альфа-Банк	3,74	2,9	4,5	4,38
9.	ПУМБ	3,70	2,7	4,6	4,29
10.	Ощадбанк	3,49	2,7	3,9	4,47

Отже, як можна побачити з таблиці 1, за оцінками Міністерства фінансів за останній квартал, лідерські позиції займають Райффайзен Банк Аваль, Креді Агріколь Банк та ОТП Банк.

На банківську сферу мають великий вплив багато зовнішніх та внутрішніх факторів до яких належать: облікова ставка НБУ, інфляційні процеси в країні та світі, стан економіки, криза викликана поширенням пандемії COVID-19, обсяг валового внутрішнього продукту, дефіцит державного бюджету, державний борг тощо.

Наступним кроком доцільно проаналізувати один з базових показників як облікова ставка Національного банку України. З метою підтримки економіки України в умовах пандемії Правління НБУ ухвалило рішення знизити її до 8 % (з 24 квітня 2020 р.), а потім до 6 % (з 12 червня 2020 р.), аналізуючи всю історію економіки незалежної держави, її рівень став найнижчим за 30 років [4] рис. 2.

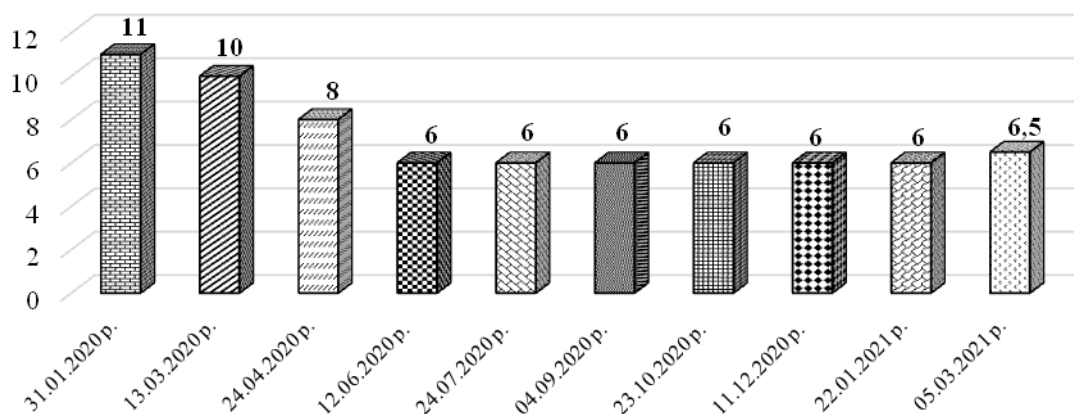

Рис. 2. Динаміка змін облікової ставки України в 2020–2021 рр.

Джерело: розроблено автором за даними [5].

Починаючи з березня 2021 року ставка, вперше за останні 6 місяців підвищилась на 0,5 відсотків, це рішення було спрямоване на поступове повернення інфляції до цілі для відновлення не лише світової, а й української економіки, зокрема. Проте й надалі ключовим ризиком для макрофінансової стабільності, як і раніше, залишається посилення карантинних обмежень як в Україні, так і у світі для протидії поширенню пандемії COVID-19 [10].

Наступним важливим показником стану банківської сфери є показники рентабельності активів та капіталу за період 01.02.2020-01.02.2021 р. (рис. 3)

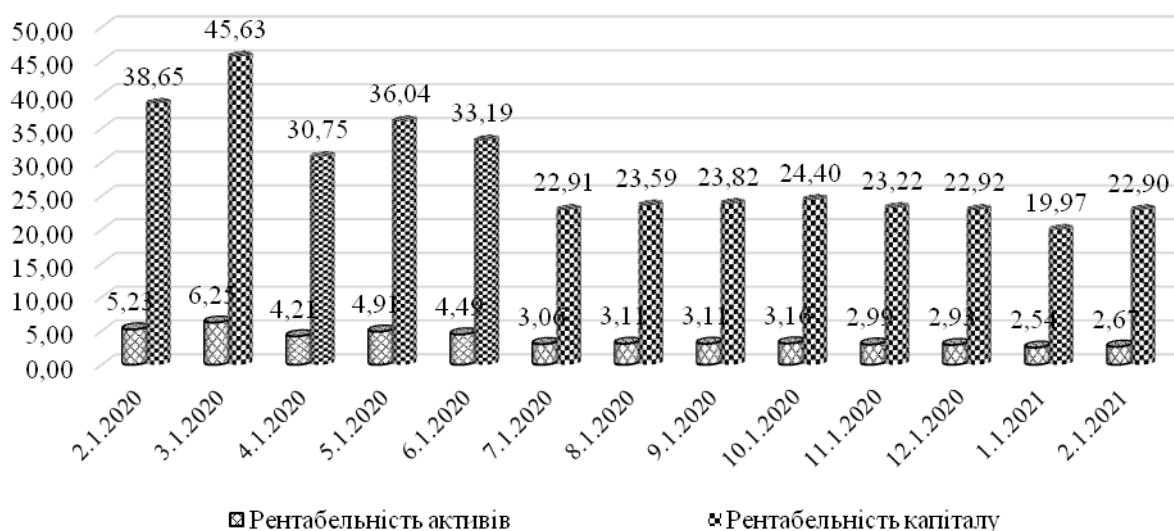

Рис. 3. Динаміка рентабельності активів та капіталу банківських установ у період з 01.02.2020 – 01.02.2021

Джерело: розроблено автором на основі даних [6].

Проаналізувавши дані рисунку 3, можемо побачити, що починаючи з червня рентабельність активів та капіталу має тенденцію до зменшення. Проте в цілому характеризується змінними процесами. Така структура склалась у зв'язку з недостатньою ефективністю використання активів банківських установ та управління капіталами у той чи інший період, проте однозначно зрозумілим є врахування всіх факторів, такі як карантинний режим, викликаний пандемією, та світова криза, скорочення попиту на банківські кредити з боку бізнесу, зменшення економічної активності, та інші, які все більше ускладнюють ситуацію та негативно впливають на саму діяльність та її результати банківської установи.

Пандемія COVID-19 з'явилась раптово та здійснила свій вагомий вплив чи не на кожную сферу бізнесу та економіки. Проте, незважаючи на безліч негативних наслідків, вона також спричинила і позитивні зміни. Дослідження «COVID-19. Життестійкі» консалтингової групи One Philosophy показало, що пандемія стала каталізатором для запускових продуктів чи послуг 71% організацій, а 55% залучили нових партнерів для створення спільних ініціатив [7,8].

Про те що таке цифровий банкінг, вже давно знають чи не усі користувачі банківських послуг у світі. Однак в Україні це поняття стало широко використовуване лише протягом останніх декілька років. Український банкінг ще довго міг би розвиватись під класичною схемою, проте пандемія COVID-19 повністю змінила уявлення про цифровізацію банківської сфери [9]. Варто зауважити, що з 74 діючих банків в Україні, лише менше половини провели цифровізацію своїх банківських послуг у режим онлайн до початку пандемії. Під впливом карантинних обмежень свої інтернет-банкінги запустили (або здійснили повний ребрендинг додатків) такі банківські установи, як Креді Агріколь, АльфаБанк Україна, Кредобанк, Правекс Банк, Банк Південний, Укргазбанк та інші [1].

Це сприяло, активному вивченню та ефективному використанню інтернет-технологій громадянами для розв'язання своїх особистих питань та

задоволення власних потреб, до прикладу таких як:

- оплата всіх комунальних платежів, за допомогою мобільного банкінгу, набуло значного поширення серед старшого покоління;
- збільшення надання та використання послуг з доставки одягу та побутових речей, а й ліків, продуктів харчування, техніки та інші;
- саморозвиток та опанування нових навичок щодо користування з інтернет-ресурсами;
- збільшення кількості покупок та замовлень через інтернет-магазини;
- користування необхідними мобільними додатками в різноманітних сферах;
- відкриття та розвиток власного інтернет-бізнесу.

Так, для втримання конкурентних позицій, банківські установи намагаються швидко відреагувати, пристосуватися та адаптуватися до умов діяльності під час карантину в країні. Прикладами таких підтримок бізнесу банків може бути, як приклад, введення для громадян кредитних канікул на час карантину, скасування комісії за обслуговування, надання можливості більшості операцій виконувати онлайн.

Пандемія COVID-19 вносить свої корективи функціонування банківської системи, завдаючи багато негативних наслідків, тому дуже важливим є напрям розроблення стратегії виходу із економічної кризи вже зараз в умовах хвороби та у майбутній постпандемічний період. Тому було розроблено основні перспективи та напрямки, які матимуть найбільший ефективний вплив, вони викладені в «Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року» [11]:

- зміцнення фінансової стабільності, шляхом упровадження регуляторних заходів у сфері регулювання та нагляду за банками, що передбачені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС;
- розвиток фінансових ринків, що включає себе завершення валютної лібералізації;

– розширення фінансової інклюзії, а саме упровадження стандартів ринкової поведінки банківських установ і оприлюднення інформації про фінансові послуги та продукти, активізація цільових програм, що сприятиме підвищенню фінансової грамотності населення, посилення захисту прав споживачів, створення диференційованих стимулів для розвитку платіжної інфраструктури та безготівкових операцій, а також розширення і вдосконалення системи гарантування вкладів;

– впровадження інновацій у фінансовому секторі, передбачає розвиток системи віддаленої ідентифікації BankID, створення платформи для краудфандингу та венчурного капіталу, а також регуляторних «пісочниць» за типом sandbox, запровадження нових технологій для платежів та переказів, розширення доступу учасників фінансових ринків до публічних реєстрів, розвиток big data, blockchain та різноманітних хмарних технологій;

– співпраця з відомими компаніями, укладаючи угоди про співпрацю з відомими брендами (електроніка продукти харчування, одяг, меблева продукція), банки можуть надавати своїм клієнтам персональні знижки на продукцію, накопичення бонусів або кешбеки, які можна відслідковувати у мобільному додатку.

Висновки. Отже, проаналізувавши сучасний стан банківської сфери України, можна зазначити, що однозначно пандемія має вагомий вплив на функціонування банківських установ, це можна легко прослідкувати за динамікою та тенденцією основних показників їх діяльності. Проте, відбулися не лише негативні наслідки, це сприяло до впровадження та розробки нових фінансових технологій та програм, переходу до діджиталізації, а отже все більшим поглибленням в епоху цифровізації. Також варто зазначити, що подальший стан ринку банківських послуг в Україні не може бути точно спрогнозований, проте необхідно вміти передбачити деякі зміни, швидко розробити та запровадити діючі механізми та методи функціонування банківських установ в разі їх настання.

Список використаних джерел

1. А. С. Завербний, Н. Р. Сокульський. Пандемія як каталізатор цифровізації банківської системи в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 2. С. 5-9. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7298&i=0> (дата звернення: 13.03.2021).
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (дата звернення: 13.03.2021).
3. Mcintyre A., Skan J., Abbott M., Gordon F. COVID-19: An Open Letter to Banking CEOs. Accenture. 2020. 31 p. URL: https://www.accenture.co/_acnmedia/PDF118/AccentureCOVID19BankingRapidResponse.pdf (дата звернення 12.03.2021)
4. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 15.03.2021 р.).
5. Облікова ставка Національного банку – веб-сайт - Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (дата звернення: 15.03.2021 р.).
6. Показники діяльності банків – веб-сайт - Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2021-02/> (дата звернення: 19.03.2021).
7. Перше в Україні дослідження життєстійкості організацій. One Philosophy. COVID-19. Життєстійкі. 2020. URL: <https://resilience.onephilosophy.com/> (дата звернення 19.03.2021).
8. Zhytar M., Ananieva J. Anti-Crisis Financial Regulation of the Banking System: Domestic Realities and Foreign Experience. *The Baltic Scientific Journals «Socio World»*. 2020. № 1. Р. 58.63. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/6644> (дата звернення 21.03.2021).
9. Мельник В. М., Житар М. О. Банківська система України у функціонуванні фінансового ринку. *Проблеми економіки*, 2020. № 1(43). С. 257-266. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/4948> (дата звернення 21.03.2021).
10. Житар М.О. Концептуальні засади удосконалення механізму управління прибутком банку. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 2. С. 167-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2017_2_14 (дата звернення 22.03.2021).
11. Регулятори фінансового ринку затвердили Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року. *Урядовий портал органів виконавчої влади України* – веб-сайт – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku> (дата звернення 24.03.2021).

References

1. Zaverbnyj A. S., Sokuljskyj N. R.. (2021) Pandemija jak katalizator cyfrovizaciji bankivskoj systemy v Ukraini [Pandemic as a catalyst for digitalization of the banking system in Ukraine] *Investyciji: praktyka ta dosvid*. vol.2. pp. 5-9. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7298&i=0> (accessed 13 March 2021).
2. Oficijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (accessed 13 March 2021).
3. McIntyre A., Skan J., Abbott M., Gordon F. COVID-19: An Open Letter to Banking CEOs. Accenture. 2020. 31 p. URL: https://www.accenture.co/_acnmedia/PDF118/AccentureCOVID19BankingRapidResponse.pdf (accessed 12 March 2021)
4. Oficijnyj sajt Nacionalnogho banku Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/> (accessed 15 March 2021).
5. Oblikova stavka Nacionalnogho banku – veb-sajt - Oficijnyj sajt Nacionalnogho banku Ukrainy. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/stages/archive-rish> (accessed 15 March 2021).
6. Pokaznyky dijalnosti bankiv – veb-sajt - Oficijnyj sajt Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2021-02/> (accessed 19 March 2021).
7. Pershe v Ukraini doslidzhennja zhyttjestijkosti orghanizacij. One Philosophy. SOVID-19. Zhyttjestijki. 2020. URL: <https://resilience.onephilosophy.com/> (accessed 19 March 2021).
8. Zhytar M., Ananieva J. (2020) Anti-Crisis Financial Regulation of the Banking System: Domestic Realities and Foreign Experience. *The Baltic Scientific Journals «Socio World»*. № 1. P. 58.63. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/6644> (accessed 21 March 2021).
9. Meljnyk V., Zhytar M. (2020) Bankivsjka systema Ukrainy u funkcionuvanni finansovogho rynku. [The banking system of Ukraine in the functioning of the financial market] *Problemy ekonomiky*, vol. 1(43). pp. 257-266. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/4948> (accessed 21 March 2021).
10. Zhytar M.O. (2017) Konceptualjni zasady udoskonalennja mekhanizmu upravlinnja prybutkom banku. [Conceptual principles of improving the bank's profit management mechanism] *Zbirnyk naukovykh pracj Universytetu derzhavnoji fiskal'noji sluzhby Ukrainy*. vol. 2. pp. 167-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2017_2_14 (accessed 22 March 2021).
11. Reghuljatory finansovogho rynku zatverdylj Strateghiju rozvytku finansovogho sektoru Ukrainy do 2025 roku. Urjadovyj portal orghaniv vykonavchoji vlady Ukrainy – veb-sajt – URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/regulyatori-finansovogo-rinku-zatverdili-strategiyu-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku> (accessed 24 March 2021).

Житар Максим Олегович (ORCID ID 0000-0003-3614-0788) – доктор економічних наук, доцент, заступник директора Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).

Ясентюк Анастасія Сергіївна – здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (м. Ірпінь).